

Cemal Paşa - Askeri ve Siyasi Hayatı

Nevzat Artuç

Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2019, 518 sayfa, ISBN: 978-975-16-2077-4.

Caner ASAL*

Adıyaman Üniversitesi Tarih Bölümünde doçent doktor olarak görev yapmakta olan Nevzat Artuç'un 2005 yılında Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümünde doktora tezi olarak savunduğu *Ahmed Cemal Paşa (1872-1922) Askeri ve Siyasi Hayatı* adlı çalışma 2008 yılında *Türk Tarih Kurumu* tarafından ilk defa yayımlanmıştır. Söz konusu eser, 2019 yılında ise genişletilmiş ve gözden geçirilmiş olarak ikinci kez basılmıştır. Artuç, kitabının ilk kısmını "Kaynaklar ve Tetkikler" başlıklı bölüme ayırmıştır. Bu bölümde çalışmasının kaynakları ve kalitesinden bahseden Artuç, kendisinden önce aynı konu hakkında yapılan ve bilimsel niteliği olmayan iki tezden söz eder; kendisinden sonra Yusuf Alper Eliri ile Talha Çiçek'in yaptığı hataları eleştirir ve Talha Çiçek'in kendisine yönelttiği ithamları reddeder. Daha sonra konuyla ilgili yazılmış yerli ve yabancı çeşitli çalışmaları özetle değerlendirerek söz konusu kısmı bitirir. Yazar, giriş ve dört bölüme ayırdığı kitabının giriş kısmında II. Meşrutiyet'in anlamı ve önemi, II. Meşrutiyet dönemi iç ve dış gelişmeleri ile çalışmasının seçilme nedenleri ve sınırlarını ele alır. Kitabın "Cemal Paşa'nın Hayatı ve Şahsiyeti" başlıklı ilk bölümünde ise Cemal Paşa'nın doğumu, ailesi, askerlik mesleğine girişi ve askerliğinde aldığı ilk vazifelerden bahsettikten sonra paşanın İttihat ve Terakki Cemiyeti ile ilişkilerini inceler. Paşanın II. Meşrutiyet'in ilanını karşısındaki tutumu ve bazı hatıralarına değinen yazar, bölümü paşanın eserleri, vekillik görevleri ve aldığı nişan ve madalyalar başlıklı bahisleriyle tamamlar.

"Birinci Dünya Savaşı'na Kadar Cemal Paşa" adlı bölümde yazar, Cemal Paşa ve 31 Mart Olayı içindeki görevi, Üsküdar Muhafızlığı, Adana ve Bağdat Valilikleri ile İstanbul Muhafızlığı ve de Nafia Nazırlığı

* Doktorant, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, caner.asal89@gmail.com

görevine getirilişini ele alır. Cemal Paşa'nın Adana'da yaşanan olaylarla ilgili görüşlerine yer veren Artuç, paşanın Adana'daki icraatlarını sade bir şekilde anlatır. İki sene süren bu görevinden sonra Bağdat Valiliğine atanan Cemal Paşa'nın aldığı kredilerle imar işlerine eğildiğinden bahsedilir. Bağdat Valiliğinden istifa eden paşanın, bir sonraki görevi ise Konya Redif Fırkası kumandanlığıdır. Bu görevdeyken Balkan Harbi'nde bulunan Cemal Paşa, Balkan Harbi'nin en ağır yenilgilerinden olan Kırklareli ve Pınarhisar-Vize mağlubiyetlerini yaşamak "bahtsızlığına" uğramıştır. (s. 104)

Yazarın Cemal Paşa'nın oğlu Behçet Cemal'den alıntı yaparak değindiği konu hakkında kurduğu cümle, bize kendisinin Cemal Paşa yanlısı tutumunu göstermektedir. Cemal Paşa hayranlığının hâkim olduğu kitapta paşanın düşünceleri yazar için çok önemlidir. Bu yüzden yazar, kitap boyunca Cemal Paşa'nın çeşitli olaylarla ilgili düşüncelerini ayrı bir başlık altında sunar. Bu bölümde de Cemal Paşa'nın Birinci Balkan Savaşı'yla ilgili düşüncelerine yer vermiştir. Bölümün sonunda Cemal Paşa'nın başta demir yolları ve şose yollar konusunda olmak üzere Nafia Nezaretindeki icraatlarını anlatan yazar, Cemal Paşa'nın Harbiye Nazırlığı meselesiyle bölümü bitirir.

"Birinci Dünya Savaşı'nda Cemal Paşa" başlıklı üçüncü bölüm ise Cemal Paşa'nın Bahriye Nazırlığına atanmasıyla başlar. Yazar, okuyucuya başta emeklilik uygulamaları ve kıyafet değişikliği olmak üzere Cemal Paşa'nın Bahriye Nazırlığındaki çeşitli faaliyetlerinden bahseder. Dördüncü ordu kumandanlığına atanmasından sonra Cemal Paşa'nın iki buçuk sene arayla yaptığı iki kanal seferini ele alan yazar, Cemal Paşa ve Ermeniler konusuna ayrı bir başlıkta değinir ve bu arada Arap milliyetçiliği hareketlerine ilişkin olarak Cemal Paşa'nın kati tavırlarını ele alır. Ermenilerin tehciri konusunda Cemal Paşa'nın ne kadar hassas ve titiz davrandığından ve Ermeni kafilelerine karşı gösterdiği yakınlıktan bahseden yazar, paşanın zararlı faaliyetlerde bulunan Ermenilere karşı tepkisini de dile getirir.

Son bölüm ise "Cemal Paşa'nın Yurt Dışındaki Faaliyetleri ve Ölümü" başlığını taşımaktadır. 1 Kasım'ı 2 Kasım'a bağlayan gece Enver ve Talat Paşalarla birlikte yurt dışına çıkan Cemal Paşa'nın bu tutumu karşısında dönemin hükûmetinin aldığı tedbirler ve yargılama sürecinden söz eden yazar, paşanın Afganistan'daki faaliyetleri ile Moskova ve Almanya'ya gidiş gelişlerini de ele alır. Paşanın Afganistan'a yardım için başvurduğu Fransa'dan kısmi destek görmesi ise bize paşanın hiçbir resmî görevi olmamasına rağmen Fransa nezdindeki itibarını hâlen koruduğunu göstermesi açısından anlamlıdır. Artuç'un kitabının son bölümünde Cemal Paşa'nın Mustafa Kemal ile mektuplaşmalarını ve millî mücadeleye olan inancını ve desteğini de görmekteyiz. Söz konusu bölüm Cemal Paşa'nın öldürülmesi, buna ilişkin iddialar ve cenazesinin Erzurum'a getirilmesi ile son bulur.

Artuç'un eserinin son derece akıcı ve sade bir dille yazıldığı söylenebilir. Kitapta Cemal Paşa yanlısı bir dil kullanıldığı; başarısızlıkları, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile ilişkileri sayesinde önemli görevlere gelebilmesi üzerine hiç vurgu yapılmadığı da göze çarpmaktadır. Cemal Paşa'nın başarısızlıkları "bahtsızlık" olarak nitelenmekte, paşa üzerine neredeyse hiç toz kondurulmamakta ve paşanın başarıları ön planda tutulmaktadır. Paşanın kitabın son bölümünde olması beklenebilecek "eserleri, nişan ve madalyaları" gibi alt başlıklar ilk bölümün sonunda ele alınmaktadır. Öte yandan II. Meşrutiyet konusuna ise giriş bölümünde ayrı bir alt başlık ayrılmıştır. Kitapta bazı imla ve yazım hataları da bulunmaktadır.

Bütün bunlara rağmen dayandığı kaynaklar ve bir döneme ışık tutması açısından söz konusu eser, literatürde önemli bir yeri haiz niteliktedir.

Yazarın kitabın konusu olan kişiye hayranlığının satırlara yansıdığını söyleyebiliriz. Cemal Paşa'nın yaptığı olumlu işler özellikle ön plana çıkarılmakta ve paşaya olduğundan daha fazla bir önem atfedilmektedir. Öte yandan olaylar, paşa ekseninde değil de başlıklara yansıyacak şekilde özne işleviyle okuyucuya aktarılmaktadır. Eserin başlangıcında eseri yüceltmeye yönelik kaynaklar ve tetkikler adlı bir bölüm bulunmaktayken böyle bir bölüm diğer iki eserde bulunmamaktadır. Kitap oluşturulurken aileden yaşayan üyelere referansla herhangi bir kaynak kullanılmamıştır. Fotoğraflar ve belgeler kitabın ek kısmında bulunmakta olup Cemal Paşa hakkında görsel intiba yaratması olumludur. Sonuç olarak *Cemal Paşa* adlı eser, olay-kişi ilişkisi, aile üyeleri ile irtibat kurmama ve yazarının bakış açısının öznelliği ön plandayken kaynak zenginliği nedeniyle de ayrıcalıklı bir konumda bulunmaktadır.